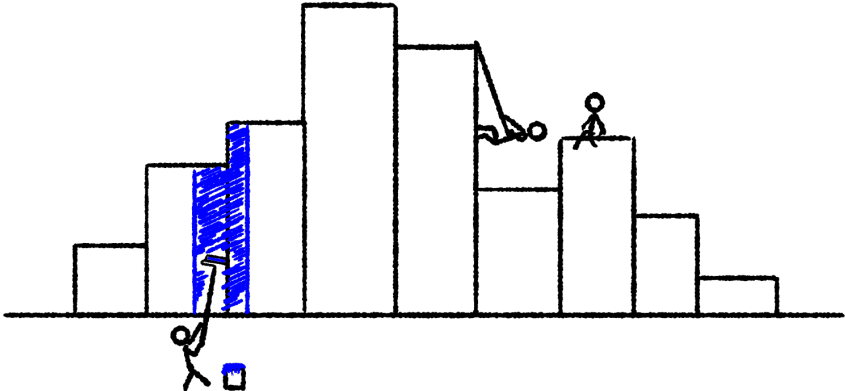

Statistik

Version 1.0
24. juni 2021

Statistik

Version 1.0, 2021

Disse noter dækker kernestoffet i statistik på stx A- og B-niveau efter gymnasireformen 2017.

Sandsynlighedsregning er ikke medtaget i disse noter, men noterne kan næsten læses uden viden om sandsynlighedsteoretiske begreber; den eneste undtagelse er de afsluttende bemærkninger om residualer og normalfordelingen, samt afsnittet om konfidensintervaller.

Disse noter er skrevet til matematikundervisning på stx og må frit anvendes til ikke-kommercielle formål.

Noterne er skrevet vha. tekstformateringsprogrammet $\LaTeX$, se www.tug.org og www.miktex.org. Figurer og diagrammer er fremstillet i *pgf/TikZ*, se www.ctan.org/pkg/pgf.

Disse og andre noter kan downloades fra www.mathematicus.dk.

Mike Vandal Auerbach, 2021

© 2021 Mike Vandal Auerbach.

Materialet er udgivet under en »Kreditering-Ikkekommerciel-Deling på samme vilkår 4.0 International«-licens (CC BY-NC-SA 4.0).

Indhold

1	Hvad er statistik?	5
1.1	Repræsentativitet og systematiske fejl	6
1.2	Skjulte variable	7
1.3	Øvelser	7
2	Ugrupperet statistik	9
2.1	Variationsbredde, typetal og middelværdi	9
2.2	Kvartiler	10
2.3	Outliers	12
2.4	Skævhed	13
2.5	Varians og spredning	13
2.6	Hyppighed og frekvens	15
2.7	Grafiske afbildninger	17
2.8	Øvelser	19
3	Grupperet statistik	21
3.1	Middelværdi og spredning	21
3.2	Grafiske afbildninger	22
3.3	Øvelser	26
4	Lineær regression	27
4.1	Forklaringsgrad	30
4.2	Residualplot og residualspreddning	32
4.3	Konfidensintervaller	33
4.4	Andre typer regression	35
4.5	Øvelser	36
	Bibliografi	37

Hvad er statistik?

1

Statistik er et område af matematikken hvor man undersøger datasæt for at give en beskrivelse eller finde sammenhænge mellem de observationer der er gjort. Det datasæt man undersøger, kalder man *populationen*. Populationen i statistik er altså hele mængden af personer, genstande eller abstrakte objekter man vil vide noget om.

Den størrelse man måler, kalder man så en (statistisk) variabel. En variabel i statistik er ikke nødvendigvis et tal. Hvis populationen består af en bestemt gruppe mennesker (f.eks. borgere i Danmark), kan man måle deres højde eller vægt, og denne statistiske variabel kan beskrives med et tal – men man kan også registrere deres hårfarve, og den kan ikke beskrives med et tal. En variabel der beskrives med et tal, kaldes en *kvantitativ* variabel, mens en variabel som ikke er et tal (men f.eks. en egenskab), kaldes en *kvalitativ* variabel.

Statistik kan bruges til udelukkende at beskrive forskellige måledata sådan at man kan skabe et overblik. Dette kalder man *deskriptiv statistik*.¹ Man forsøger altså at skabe et overblik over et datamateriale der måske umiddelbart virker uoverskueligt.

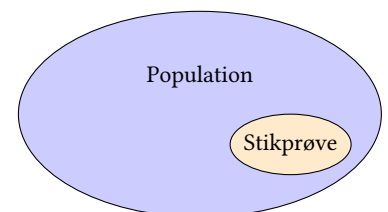
¹Jf. engelsk »describe«, *beskrive*.

Dette overblik kan skabes på flere måder, f.eks. kan man

- lave en tabel over datamaterialet og evt. gruppere nogle af dataene,
- udregne nogle deskriptorer, dvs. enkelte tal der beskriver datamaterialet, eller
- tegne diagrammer over dataene.

I mange tilfælde vil ens måledata dog nærmere bestå af en *stikprøve*. Hvis man vil lave en valgundersøgelse, er det umuligt at ringe til alle stemmeberettigede borgere for at høre hvordan de vil stemme ved et kommende valg. Derfor laver man i stedet en stikprøve hvor man måske spørger 1000 mennesker om deres politiske standpunkt. Her bliver man så nødt til at sørge for at stikprøven er *repræsentativ*, dvs. at de resultater man kommer frem til ud fra stikprøven, nogenlunde repræsenterer hele befolkningen. Sammenhængen mellem population og stikprøve fremgår af de næste to eksempler (se også figur 1.1).

Eksempel 1.1 Man vil undersøge vælgertilslutningen til et bestemt politisk parti. Populationen er i dette tilfælde hele befolkningen. Stikprøven vil så være et udsnit af befolkningen.

Figur 1.1: Stikprøven er den delmængde af populationen, som man undersøger.

Eksempel 1.2 Et firma vil undersøge om der er lige mange af hver farve vingummi i deres slikposer. Populationen er her alle de slikposer firmaet producerer. En stikprøve kunne være et antal tilfældigt valgte poser fra lageret.

En sidste ting statistik bruges til, er at finde frem til matematiske modeller ud fra givne data. Måler man på to forskellige statistiske variable, kan man f.eks. udføre en regressionsanalyse for at se om der er en matematisk sammenhæng. Når man analyserer data på denne måde, skal man være opmærksom på at en tilsyneladende sammenhæng også kan skyldes en tredje såkaldt »skjult« variabel (se afsnit 1.2 nedenfor).

1.1 Repræsentativitet og systematiske fejl

Når man vælger en stikprøve, er det vigtigt at stikprøven er *repræsentativ*. Dvs. stikprøvens sammensætning skal være sådan at stikprøvens karakteristika svarer til populationens som helhed. Hvis stikprøven ikke er repræsentativ, taler man om *systematisk fejl*.

Eksempel 1.3 En avis vil undersøge befolkningens holdning til digitalisering i det offentlige. De opretter derfor et spørgeskema på avisens hjemmeside.

Her er problemet at man må forvente at en del af de personer der er kritiske over for digitalisering, ikke er på internettet i nævneværdig grad. Deres holdning vil altså mangle i undersøgelsen. Stikprøven er derfor ikke repræsentativ.

Systematiske fejl forekommer altså hvis nogle bestemte holdninger eller egenskaber er over- eller underrepræsenterede i stikprøven i forhold til populationen. Et ofte brugt eksempel på systematiske fejl i udvælgelsen af en stikprøve er Literary Digests forudsigelse af, hvem der ville vinde det amerikanske præsidentvalg i 1936:

Eksempel 1.4 I 1936 forudsagde det amerikanske tidsskrift Literary Digest at Alfred Landon ville vinde det amerikanske præsidentvalg med 57% af stemmerne. I stedet vandt den siddende præsident Franklin D. Roosevelt valget med 62% af stemmerne. Det fejlagtige resultat fik tidsskriftet på trods af at de havde sendt spørgeskemaer ud til 10 mio. amerikanere hvoraf 2,4 mio. svarede.[2]

Det der gik galt i undersøgelsen, var to ting. For det første havde tidsskriftet fået adresserne på de 10 mio. amerikanere der fik tilsendt et spørgeskema, fra bilklubber, telefonbøger og kartoteket over deres egne abonnenter. I 1936 var depressionen på sit højeste, dvs. de amerikanere der ejede en bil eller en telefon eller abonnerede på et tidsskrift, tilhørte med al sandsynlighed den rigeste del af befolkningen.

Det var dog sandsynligvis den anden fejl i designet der gav den falske forudsigelse.[5] Undersøgelsen baserede sig nemlig på de svar som tidsskriftet modtog – dvs. det er muligt at der var en overvægt af folk med en bestemt holdning blandt dem som gav sig tid til at svare.

Som det fremgår af ovenstående eksempler, skal man altså overveje nøje hvordan man udvælger en stikprøve. I valgundersøgelser og lignende hvor man undersøger holdningen i en befolkning, vælger man typisk en stikprøve på omkring 1000 mennesker. Det er som regel tilstrækkeligt til at stikprøvens sammensætning kan afspejle befolkningen – men man skal være påpasselig med udvælgelsen, og man skal sørge for at få de mennesker repræsenteret der ikke gider svare på sådan en undersøgelse.

1.2 Skjulte variable

Målet for statistiske undersøgelser kan være at påvise en sammenhæng mellem forskellige størrelser. Her skal man passe på at den sammenhæng man ser, ikke i virkeligheden skyldes noget helt tredje. I sådanne tilfælde taler man om *skjulte variable*.

Eksempel 1.5 Hvis man sammenholder salget af is med antallet af drukneulykker, finder man ud af at i perioder med højere issalg er der også flere drukneulykker. Man kunne derfor få den tanke at isspisning øger risikoen for at drukne.

Dette er selvfølgelig noget vads. Undersøger man i stedet begge variable (issalg og antal ulykker) i forhold til vejret, finder man hurtigt ud af at på varme dage sælges der flere is, og der er også flere folk der bader – hvilket fører til at antallet af drukneulykker øges.

Det er altså varmen der i dette tilfælde er den skjulte variabel som de andre afhænger af.

1.3 Øvelser

Øvelse 1.1

Et reklamebureau vil undersøge folks forbrug af snacks. De spørger derfor 873 tilfældigt udvalgte mennesker om deres indkøbsvaner.

- Beskriv hvad der er population og stikprøve i denne situation.

Øvelse 1.2

En gruppe forskere vil undersøge flyveruterne for en bestemt type trækfugle. De indfanger derfor 29 af disse fugle og tagger dem med en gps-sender.

- Hvad er populationen, og hvad er stikprøven i dette tilfælde?

Øvelse 1.3

En restaurant vil undersøge hvordan de kan få flere gæster. De uddeler derfor et spørgeskema sammen med menukortene til gæsterne i restauranten.

- Er denne stikprøve repræsentativ?

Øvelse 1.4

Et forskerteam på et stort universitet vil undersøge kostvanerne i befolkningen. De spørger derfor 1200 studerende på universitetet om deres indtag af forskellige fødevarer.

- Gør rede for om denne stikprøve er repræsentativ.

Øvelse 1.5

En større undersøgelse blandt tv-seere viser at hvis man ser DR Ramasjang, har man en mindre risiko for at blive ramt af en gigtlidelse.

- a) Kommentér dette resultat. Hvad er den skjulte variabel?

Øvelse 1.6

I en undersøgelse på en folkeskole fandt man ud af at børnene med de største skostørrelser også var dem der var bedst til at læse.

- a) Hvilke konklusioner kan man drage heraf? Er der en skjult variabel?

Ugrupperet statistik

2

Den ugrupperede statistik handler om at beskrive adskilte data. Man kan f.eks. forestille sig at man har spurgt en gymnasieklasse på 25 elever hvor mange gange de har været i biografen i løbet af det sidste år. Svarene kunne fordele sig som i tabel 2.1.

Dette datasæt består af 25 værdier, $x_1, x_2, \dots, x_{25}$ hvor

$$x_1 = 1, \quad x_2 = 0, \quad x_3 = 3, \quad x_4 = 2, \quad \text{osv.}$$

2.1 Variationsbredde, typetal og middelværdi

Tabel 2.1 giver ikke ret meget overblik over datasættet. Man kan bedre få et overblik over et datasæt hvis man kan beskrive det med nogle få tal, såkaldte *deskriptorer*.

F.eks. kan man se i tabellen at den mindste værdi er $x_{\min} = 0$, og den største er $x_{\max} = 6$. Herudfra kan man beregne den såkaldte *variationsbredde* som er forskellen på den største og den mindste værdi. I dette tilfælde er variationsbredden altså

$$x_{\max} - x_{\min} = 6 - 0 = 6.$$

Typetallet er den observation der optræder flest gange. I dette tilfælde er typetallet 4 – dvs. der er flest elever der været i biografen 4 gange.

En deskriptor der kræver lidt mere udregning, er middelværdien som fortæller hvad den gennemsnitlige observation er. Middelværdien finder man ved at lægge alle observationerne sammen og dele med det samlede antal. For tallene i tabel 2.1 er middelværdien

$$\bar{x} = \frac{1 + 0 + 3 + 2 + 4 + \dots + 1 + 0 + 0 + 4 + 5}{25} = 2,88.$$

Definition 2.1

For et datasæt med n observationer $x_1, x_2, \dots, x_n$ defineres middelværdien $\bar{x}$ som

$$\bar{x} = \frac{x_1 + x_2 + \dots + x_n}{n}$$

Middelværdien angiver den gennemsnitlige observation. Når $\bar{x} = 2,88$ for datasættet ovenfor betyder det altså at de 25 gymnasieelever gennemsnitligt har været i biografen 2,88 gange.

Tabel 2.1: Antal biografbesøg for 25 gymnasieelever.

1	0	3	2	4
2	3	4	6	5
4	2	3	4	0
4	4	5	3	3
1	0	0	4	5

Man bruger somme tider symbolet μ for middelværdien af den bagvedliggende population. De 25 adspurgte gymnasieelever kan f.eks. ses som en stikprøve af den samlede population af alle danske gymnasieelever (eller danske unge mellem 15 og 20). I dette tilfælde bliver $\bar{x}$ et *estimat* for populationens middelværdi μ der er middelværdien for *alle* danske gymnasieelevers biografbesøg (og denne værdi er i sig selv ukendt).

2.2 Kvartiler

Middelværdien af et datasæt kan påvirkes stærkt hvis der optræder ekstreme værdier. Hvis der f.eks. havde været en enkelt elev der havde været i biografen 40 gange, ville middelværdien have været meget højere. Derfor giver det nogle gange mening at beskrive et datasæt vha. *medianen* som er den midterste observation.

Sorterer man de 25 tal fra tabel 2.1 og stiller dem op på en lang række, er medianen altså midterste tal, dvs. tal nr. 13:¹

¹Hvis der er et lige antal observationer er medianen gennemsnittet af de to midterste observationer.

median
0, 0, 0, 0, 1, 1, 2, 2, 2, 3, 3, 3, 3, 3, 4, 4, 4, 4, 4, 4, 4, 5, 5, 5, 6

Medianen for elevernes biografbesøg er altså 3. Dvs. halvdelen af eleverne har været i biografen 3 gange eller færre. Den anden halvdel har været i biografen 3 gange eller mere. Det er vigtigt at bemærke at dette intet har at gøre med middelværdien, og som man kan se er de to tal også forskellige.

Nogle gange kan man ønske lidt mere information end medianen alene giver. Medianen findes ved at dele observationssættet over i 2 halvdele. Mere information finder man hvis man deler talsættet op i fire fjerdedele. Herved finder man de såkaldte *kvartiler*:

nedre kvartil   median   øvre kvartil
0, 0, 0, 0, 1, 1, | 2, 2, 2, 3, 3, 3, 3, 3, 4, 4, 4, 4, 4, 4, | 4, 4, 5, 5, 5, 6

Nedre kvartil er medianen af den nederste halvdel. Da den nederste halvdel indeholder et lige antal observationer (12) bliver nedre kvartil gennemsnittet af de to midterste værdier (nr. 6 og 7). Nedre kvartil er derfor

$$Q_1 = \frac{1 + 2}{2} = 1,5 .$$

Medianen er det samme som før. Dvs. medianen er

$$m = 3 .$$

Øvre kvartil er medianen af den øverste halvdel. Her skal der igen tages gennemsnittet af to værdier, dvs.

$$Q_3 = \frac{4 + 4}{2} = 4 .$$

De tre tal Q_1 , m og Q_3 kaldes tilsammen *kvartilsættet*.

Kvartilsættet for elevernes biografbesøg er (1,5, 3, 4).

I stedet for betegnelserne »nedre kvartil, median og øvre kvartil« bruger man også nogle gange »første, andet og tredje kvartil«.

Definition 2.2

For et ugrupperet datasæt definerer man

- *Medianen* (eller *andet kvartil*) m som er den midterste observation. Er der et lige antal observationer, er medianen gennemsnittet af de to midterste.
- *Nedre* (eller *første*) *kvartil* Q_1 som er medianen af den første halvdel af observationerne.
- *Øvre* (eller *tredje*) *kvartil* Q_3 som er medianen af den sidste halvdel af observationerne.

Talsættet (Q_1, m, Q_3) bestående af alle kvartilerne kaldes *kvartilsættet*. Talsættet $(x_{\min}, Q_1, m, Q_3, x_{\max})$ bestående af mindste observation, kvartilsættet og største observation kaldes *det udvidede kvartilsæt*.

At nedre kvartil for biografbesøgene er 1,5 viser at en fjerdedel (25%) af eleverne var i biografen 1,5 gange eller færre, mens tre fjerdedele (75%) var i biografen 1,5 gange eller flere.

Øvre kvartil, $Q_3 = 2$ viser på samme måde at tre fjerdedele af eleverne var i biografen 4 gange eller færre, mens en fjerdedel var i biografen 4 gange eller flere.

Hvis man vil have et fuldstændigt overblik over fordelingen, angiver man også sommetider det *udvidede kvartilsæt* der som beskrevet består af kvartilsættet samt den mindst og den største observation. I dette tilfælde er det udvidede kvartilsæt

$$(0, 1,5, 3, 4, 6) ,$$

dvs. mindste observation er 0, nedre kvartil er 1,5, medianen er 3, øvre kvartil er 4 og den største observation er 6.

En yderligere størrelse man taler om i denne forbindelse, er *kvartilbredden* der er afstanden mellem Q_1 og Q_3 , dvs. i tilfældet med biografbesøgene er kvartilbredden

$$Q_3 - Q_1 = 4 - 1,5 = 2,5 .$$

Stikprøven over biografbesøgene kan altså beskrives vha. en lang række deskriptorer. Her følger en tabel over de deskriptorer der er fundet ind til videre:

Deskriptor		Værdi	
Minimum	$x_{\min}$	0	} Udvidet kvartilsæt
Nedre kvartil	Q_1	1,5	
Median	m	3	
Øvre kvartil	Q_3	4	
Maksimum	$x_{\max}$	6	
Middelværdi	$\bar{x}$	2,88	
Typetal		4	
Kvartilbredde	$Q_3 - Q_1$	2,5	
Variationsbredde	$x_{\max} - x_{\min}$	6	

2.3 Outliers

Man kan forestille sig at man har spurgt 10 andre gymnasieelever om hvor mange gange de har været i biografen og fået svarene i tabel 2.2. Dette observationssæt har middelværdien

$$\bar{x} = 2,8 ,$$

og det udvidede kvartilsæt er

$$(0, 2, 2,5, 4, 8) .$$

Tabel 2.2: Ny undersøgelse af biografbesøg

4	3	2	0	2
3	2	4	8	0

Kigger man på datasættet, ser man at en enkelt observation (den ene elev der har været i biografen 8 gange) er ret stor i forhold til de andre. I dette tilfælde kan der være tale om en såkaldt *outlier*, dvs. en observation der ligger langt fra den typiske observation. Den følgende definition viser hvor stor eller lille en værdi skal være for at man kalder den en outlier.

Definition 2.3

En observation x i et observationssæt kaldes en *outlier* hvis den ligger mere en halvanden kvartilbredde under nedre kvartil eller mere end halvanden kvartilbredde over øvre kvartil.

Dvs. x er en outlier hvis

$$x < Q_1 - 1,5 \cdot (Q_3 - Q_1) \quad \text{eller} \quad x > Q_3 + 1,5 \cdot (Q_3 - Q_1) .$$

I tilfældet ovenfor er kvartilbredden

$$Q_3 - Q_1 = 4 - 2 = 2 .$$

Dvs. halvanden kvartilbredde under første kvartil hhv. over tredje kvartil svarer til

$$Q_1 - 1,5 \cdot (Q_3 - Q_1) = 2 - 1,5 \cdot 2 = -1$$

$$Q_3 + 1,5 \cdot (Q_3 - Q_1) = 4 + 1,5 \cdot 2 = 7$$

Idet observationen 8 er større end 7, er der altså tale om en outlier. På samme måde vil alle tal under -1 i princippet være outliers (men i dette tilfælde er det umuligt at få negative tal som observation).

2.4 Skævhed

For de første 25 adspurgte elever fandt man en middelværdi på 2,88 og en median på 3. En sådan fordeling hvor middelværdien er mindre end medianen, kaldes en *venstreskæv* fordeling.

I det foregående afsnit blev der kigget på et datasæt (10 elever) hvor middelværdien var 2,8, og medianen var 2,5. Her er middelværdien altså større end medianen. Denne fordeling er derfor *højreskæv*.

Definition 2.4

Et datasæt har en

- *venstreskæv fordeling* hvis middeltallet er mindre end medianen, $\bar{x} < m$,
- *ikke-skæv fordeling* hvis middeltallet er lig med medianen $\bar{x} = m$, eller en
- *højreskæv fordeling* hvis middeltallet er større end medianen, $\bar{x} > m$.

Hvis fordelingen er ventre- eller højreskæv, vil det kunne ses på grafiske afbildninger af fordelingen, jf. afsnit 2.7.

2.5 Varians og spredning

Både variationsbredden og kvartilbredden er mål for hvor spredt et datasæt er, men de tager ikke højde for hvordan data ligger fordelt. Hvis der er meget langt mellem maksimum og minimum, har man f.eks. en stor variationsbredde, men de fleste af målingerne kan stadig ligge tæt. Derfor har man et andet mål for hvor spredt datasættet er, nemlig den såkaldte *spredning*.

For et datasæt definerer man først variansen til at være den gennemsnitlige kvadratafstand til middelværdien. Spredningen er så kvadratroden af variansen. På denne måde bliver spredningen et mål for hvor langt observationerne i gennemsnit ligger fra middelværdien.

Definition 2.5

For et datasæt $x_1, \dots, x_n$ med n elementer og middelværdi μ definerer man variansen

$$\sigma^2 = \frac{(x_1 - \mu)^2 + (x_2 - \mu)^2 + \dots + (x_n - \mu)^2}{n}$$

og spredningen

$$\sigma = \sqrt{\sigma^2} = \sqrt{\frac{(x_1 - \mu)^2 + (x_2 - \mu)^2 + \dots + (x_n - \mu)^2}{n}}.$$

Kigger man igen på undersøgelsen af de 25 elevers biografbesøg, finder man her en spredning på

$$\begin{aligned}\sigma &= \sqrt{\frac{(1 - 2,88)^2 + (0 - 2,88)^2 + (3 - 2,88)^2 + \dots + (4 - 2,88)^2 + (5 - 2,88)^2}{25}} \\ &= 1,73 .\end{aligned}$$

Her viser det sig at der opstår et problem når man arbejder med stikprøver. Man kan nemlig ikke bestemme en populations sande middelværdi μ ud fra en stikprøve, man kan kun estimere den ved stikprøvens middelværdi $\bar{x}$. Bruger man blot $\bar{x}$ i stedet for μ , vil man konsekvent vurdere spredningen til at være for lille.

Eksempel 2.6 På et tilfældigt gymnasium er middelværdien for højden af drengene 173 cm. Nu tager man en stikprøve for at estimere denne middelværdi. Man måler højderne af 3 drenge og får hhv. 168, 176 og 181 cm. Middelværdien af disse højder er så

$$\bar{x} = \frac{168 + 176 + 181}{3} = 175 .$$

Denne størrelse er et estimat for den sande middelværdi på 173 cm.

Bruger man den sande middelværdi til at beregne spredningen, får man

$$\sqrt{\frac{(168 - 173)^2 + (176 - 173)^2 + (181 - 173)^2}{3}} = 5,72 .$$

Kender man ikke den sande middelværdi, bliver man nødt til at estimere den og i stedet bruge $\bar{x}$, men så får man

$$\sqrt{\frac{(168 - 175)^2 + (176 - 175)^2 + (181 - 175)^2}{3}} = 5,35 .$$

Man får altså et for lille estimat for σ hvis man bruger $\bar{x}$ som estimat for μ .

Hvis man i stedet for at dividere med 3 i formlen ovenfor dividerer med 1 mindre (altså 2) får man:

$$\sqrt{\frac{(168 - 175)^2 + (176 - 175)^2 + (181 - 175)^2}{2}} = 6,56 .$$

Dette tal er et for højt estimat for den virkelige spredning, men det er altid at foretrække frem for et for lavt estimat.

Fordi man får et for lille estimat hvis man anvender $\bar{x}$ i stedet for μ til beregning af spredningen, dividerer man altså med $n - 1$ i stedet for med n fordi man så får et bedre estimat for spredningen af en stikprøve.

Definition 2.7

For en stikprøve bestående af elementerne $x_1, x_2, \dots, x_n$ defineres *stikprøvespredningen* som tallet

$$s = \sqrt{\frac{(x_1 - \bar{x})^2 + (x_2 - \bar{x})^2 + \dots + (x_n - \bar{x})^2}{n - 1}} .$$

Kigger man igen på undersøgelsen af de 25 elevers biografbesøg, finder man her at hvis de 25 elevers svar ses som en stikprøve på biografbesøg blandt gymnasieelever generelt, bliver stikprøvespredningen

$$s = \sqrt{\frac{(1 - 2,88)^2 + (0 - 2,88)^2 + (3 - 2,88)^2 + \dots + (4 - 2,88)^2 + (5 - 2,88)^2}{24}}$$

$$= 1,76 ,$$

dvs. en lille smule højere end den spredning der blev beregnet ovenfor.

For de 10 elever der blev spurgt efterfølgende bliver stikprøvespredningen $s = 2,30$. Spredningen bliver større her fordi dette datasæt indeholder færre data og en outlier.

2.6 Hyppighed og frekvens

I alle beregninger ovenfor er der taget udgangspunkt i de rå data. Med 25 elever i stikprøven, bliver udregningerne ret besværlige, og det bliver kun værre hvis man har en endnu større stikprøve (f.eks. 200 elever).

Kigger man på tallene, er det tydelige at selv om der er 25 elever i stikprøven er der ikke 25 forskellige svar. For at få et overblik kan man starte med at sortere dem. Det er gjort i tabel 2.3.

I tabel 2.3 er det tydelige at nogle af tallene optræder flere gange. Observationerne er alle tal fra mængden

$$X = \{0, 1, 2, 3, 4, 5, 6\} .$$

Mængden X er altså mængden af mulige observationer, her består den af de hele tal fra 0 til 6.

Man kan nu lave en tabel over de forskellige tal og deres *hyppigheder* (dvs. hvor mange gange de optræder). Tabellen kunne se således ud:

Observation, x	Hyppighed, $h(x)$	Frekvens, $f(x)$	Kum. fr., $F(x)$
0	4	16%	16%
1	2	8%	24%
2	3	12%	36%
3	5	20%	56%
4	7	28%	84%
5	3	12%	96%
6	1	4%	100%
I alt	25	100%	

De første to kolonner i tabellen viser hhv. observationen, dvs. antallet af biografbesøg og hyppigheden. Derefter udregnes frekvensen som er den relative hyppighed, dvs. hvor stor en brøkdel udgør denne observation af det samlede observationssæt.

Den sidste kolonne viser den *kumulerede frekvens* som angiver hvor stor en brøkdel af observationssættet der udgøres af observationerne *til og med* den

Tabel 2.3: Antal biografbesøg (sorteret).

0	0	0	0	1
1	2	2	2	3
3	3	3	3	4
4	4	4	4	4
4	5	5	5	6

observation man kigger på. Den kumulerede frekvens for 3 biografbesøg er f.eks. 56% fordi 56% har været i biografen højst 3 gange – eller med andre ord: hvis man tæller til og med 3 biografbesøg, har man talt 56% af eleverne.

I det følgende defineres de tre størrelser der knyttes til hver observation:

Definition 2.8

For et datasæt med n observationer $x_1, x_2, \dots, x_n$ defineres følgende størrelser:

1. *Hyppigheden* $h(x)$ er antallet af gange observationen x optræder i datasættet.
2. *Frekvensen* $f(x)$ er hyppigheden i forhold til det samlede antal, dvs. $f(x) = \frac{h(x)}{n}$.
3. Den *kumulerede frekvens* $F(x)$ er summen af frekvenserne *til og med* frekvensen for den observation man betragter, dvs.²

$$F(x) = \sum_{t \leq x} f(t) .$$

²Sumtegnet $\sum_{t \leq x}$ betyder i denne sammenhæng at man summerer over alle de værdier der er mindre end eller lig med x .

Frekvensen i tabellen ovenfor angiver altså hvor stor en del af de adspurgte elever der har været i biografen 0 gange, 1 gang, osv. Dette kan være nyttigt hvis man skal sammenligne to klasser der ikke har lige mange elever. Tallet angives ofte i procent, men det er ikke nødvendigt.

Den kumulerede frekvens angiver hvor mange elever der har været i biografen x gange *eller færre*. Den kumulerede frekvens for observationen $x = 2$ er 36%. Det betyder at 36% af eleverne har været i biografen 2 eller færre gange. Tallet kan findes ved at lægge frekvenserne for observationerne $x = 0$, $x = 1$ og $x = 2$ sammen:

$$F(2) = f(0) + f(1) + f(2) = 16\% + 8\% + 12\% = 36\% .$$

Vil man nu beregne middelværdien for datasættet, kan man anvende hyppighederne i stedet for bare at lægge alle de rå data sammen. Beregningen af middelværdien bliver så

$$\bar{x} = \frac{0 \cdot 4 + 1 \cdot 2 + 2 \cdot 3 + 3 \cdot 5 + 4 \cdot 7 + 5 \cdot 3 + 6 \cdot 1}{25} = 2,88 .$$

Resultatet ændrer sig selvfølgelig ikke.

Idet frekvenserne fås ved at dele hyppighederne med det samlede antal, kunne man også dividere alle hyppighederne med 25 til at begynde med hvorved man får³

$$\bar{x} = 0 \cdot 0,16 + 1 \cdot 0,08 + 2 \cdot 0,12 + 3 \cdot 0,20 + 4 \cdot 0,28 + 5 \cdot 0,12 + 6 \cdot 0,04 = 2,88 .$$

Ved at anvende hyppighederne og frekvenserne kan formlerne for middelværdi, spredning og stikprøvespredning skrives på en lidt anden måde.

³Bemærk at frekvenserne her angives som decimaltal. Frekvensen for den første observation er f.eks. ikke 16, men 16%, hvilket jo er det samme som 0,16.

Definition 2.9

For et datasæt med n observationer $x_1, \dots, x_n \in X$, defineres middelværdien og spredningen⁴

$$\mu = \bar{x} = \frac{\sum_{x \in X} x \cdot h(x)}{n} = \sum_{x \in X} x \cdot f(x),$$

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_{x \in X} (x - \mu)^2 \cdot h(x)}{n}} = \sqrt{\sum_{x \in X} (x - \mu)^2 \cdot f(x)}$$

og stikprøvespredningen

$$s = \sqrt{\frac{\sum_{x \in X} (x - \bar{x})^2 \cdot h(x)}{n - 1}}.$$

Middelværdien kaldes i definitionen ovenfor både μ og $\bar{x}$. Betegnelsen μ anvendes hvis datasættet udgør hele populationen, mens $\bar{x}$ bruges hvis datasættet er en stikprøve fra en større population.

⁴Sumtegnet $\sum_{x \in X}$ betyder i denne sammenhæng at man skal summere over alle de forskellige observationer, dvs. tallene i mængden X .

2.7 Grafiske afbildninger

I dette afsnit gennemgås 3 forskellige afbildninger til at få overblik over et ugrupperet datasæt:

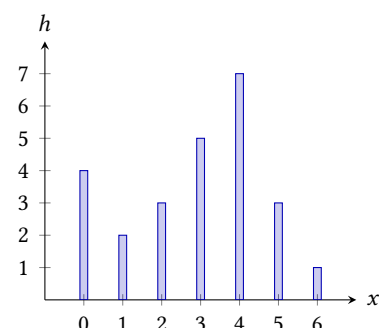
- Et stolpediagram som er godt til at få overblik over et enkelt datasæt.
- Et trappediagram.
- Et boksplot som er godt til sammenligning af forskellige datasæt.

Søjlediagram

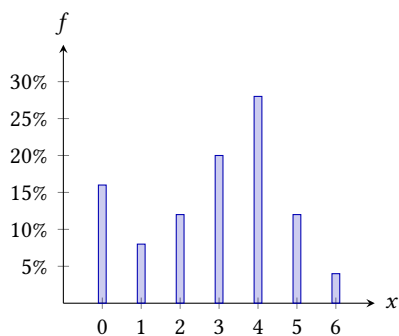
Undersøgelsen om de 25 gymnasieelevers biografbesøg gav følgende tabel:

Observation, x	Hypphighed, $h(x)$	Frekvens, $f(x)$	Kum. fr., $F(x)$
0	4	16%	16%
1	2	8%	24%
2	3	12%	36%
3	5	20%	56%
4	7	28%	84%
5	3	12%	96%
6	1	4%	100%
I alt	25	100%	

Herudfra kan man tegne et søjlediagram. Det består i at man afsætter de enkelte observationer ud ad en førsteakse og derefter tegner søjler hvis højde er lig hypphigheden eller frekvensen.

Figur 2.4: Elevernes biografbesøg som søjlediagram med hypphigheden op ad andenaksen.

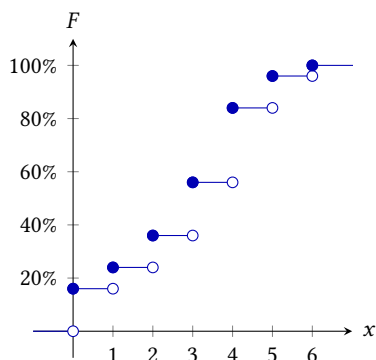

Figur 2.5: Elevernes biografbesøg som søjlediagram med frekvensen op ad andenaksen.

På figur 2.4 ses et søjlediagram hvor højden på søjlerne er givet ved hyppigheden. Figur 2.5 er det samme søjlediagram, men her er højderne givet ved frekvensen. Som man kan se, er de to søjlediagrammer ens bortset fra inddelingen på andenaksen.

Hvis man blot vil have et overblik over datamaterialet, er det udmærket at anvende hyppighederne. Vil man imidlertid sammenligne to datasæt, er det en god ide at anvende frekvenserne. Det gør det nemmere at sammenligne, især hvis de to datasæt man sammenligner, ikke indeholder lige mange observationer. Det kunne f.eks. være hvis man sammenlignede to klasser med et forskelligt antal elever.

Fordelingen af observationerne i dette datasæt er i øvrigt, som tidligere omtalt, venstreskæv. Kigger man på søjlediagrammet, kan man se at »vægten« i diagrammet ser ud til at være forskudt mod venstre. Havde fordelingen i stedet været højreskæv, ville søjlerne have set ud til at skubbe sig mere mod højre.

Figur 2.6: Trappediagram over elevernes biografbesøg.

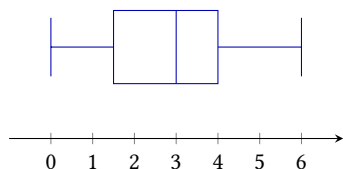
Trappediagram

Et trappediagram er et diagram over de kumulerede frekvenser. Man afsætter den kumulerede frekvens ud for observationen og bevæger sig derefter vandret, ind til man kommer til den næste observation hvor man springer op til den næste kumulerede frekvens. Herved fremkommer et diagram, der ligner en trappe, se figur 2.6.

Det er muligt at anvende et trappediagram til at sammenligne forskellige observationssæt, men boksplotet som introduceres nedenfor, er et mere overskueligt redskab til sammenligninger.

Boksplot

Et boksplot er et diagram som laves udelukkende ud fra det udvidede kvartilsæt. Herved kasserer man en masse information, men til gengæld får man et diagram der på meget overskuelig vis kan vise hvordan tallene fordeler sig.

Figur 2.7: Boksplot over elevernes biografbesøg.

Et boksplot over elevernes biografbesøg kan ses på figur 2.7. Der tegnes lodrette streger ud for den mindste observation (0), nedre kvartil (1,5), medianen (3), øvre kvartil (4) og den største observation (6). Dernæst forbindes de lodrette streger som på figuren.

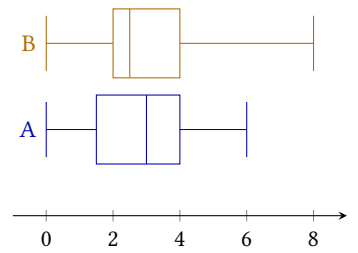
Selve boksen kommer derved til at indeholde den midterste halvdel af observationerne, mens de vandrette linjestykker i enderne viser biografbesøgene for den nederste hhv. den øverste fjerdedel af klassen.

Når man tegner boksplot over fordelinger, bliver det nemt at sammenligne. Hvis man har det udvidede kvartilsæt for begge de to undersøgelser (de første 25 elever (A) og de efterfølgende 10 (B)), kunne man for eksempel have følgende tabel:

Datasæt	Mindste værdi	Q_1	m	Q_3	Største værdi
A	0	1,5	3	4	6
B	0	2	2,5	4	8

Kigger man blot på tallene, kan det være svært at se forskel på de to klasser. Tegner man derimod et boksplot over begge fordelinger i samme diagram (se figur 2.8), bliver det pludselig nemmere at sammenligne.

F.eks. kan man se at selv om B har den elev der har det største antal biografbesøg, så har de nederste 50% af eleverne i B været lidt sjældnere i biografen end de nederste 50% i A. Den midterste halvdel i B ligger også tættere end i A, dvs. kvartilbredden er mindre her (B har dog stadig større stikprøvespredning end A, jf. beregningen ovenfor).

Figur 2.8: Sammenligning af biografbesøg vha. boksplots.

2.8 Øvelser

Øvelse 2.1

Man har målt 9 tilfældigt valgte menneskers højder (i cm). Tallene ser således ud:

169, 176, 176, 184, 182, 161, 189, 173, 176 .

- Bestem middelværdien.
- Bestem typetallet og variationsbredden.

Øvelse 2.2

Priserne på en isvaffel med 2 kugler er blevet undersøgt i 15 forskellige ishuse:

32, 32, 33, 33, 33,
34, 35, 35, 36, 36,
36, 36, 37, 38, 38.

- Bestem middeltallet.
- Bestem kvartilsættet og det udvidede kvartilsæt.

Øvelse 2.3

På en øde motorvejsstrækning måles hastigheden af nogle forbikørende biler:

128, 130, 127, 134, 156, 136, 182, 130, 133.

- Bestem kvartilsættet og kvartilbredden.
- Indeholder datasættet outliers?

Øvelse 2.4

I et supermarked sælges bakker med tomater. Antallet af tomater i 10 forskellige bakker er

15, 15, 16, 16, 16, 17, 18, 19, 20, 20.

- Bestem middelværdien.
- Bestem kvartilsættet.
- Er fordelingen af tomater højre- eller venstreskæv?

Øvelse 2.5

Skostørrelsen hos en gruppe gymnasieelever fra et bestemt gymnasium er blevet målt til

35, 36, 36, 37, 39, 39, 39, 40, 41, 42, 43, 43, 44, 46, 48.

- Bestem middelværdien.
- Bestem typetallet.
- Bestem variansen og spredningen i gruppen.

Gruppen af gymnasieelever kan ses som en stikprøve af alle eleverne fra det pågældende gymnasium.

- Beregn et estimat for middelværdien og spredningen for gymnasiet som helhed.

Øvelse 2.6

En gruppe børn spiller ringspil. De får følgende antal point:

0, 0, 0, 0, 5, 5, 5, 15, 20, 20, 20, 20, 20, 35, 35, 50.

- Lav en tabel med hyppigheder, frekvenser og kumulerede frekvenser for datasættet.
- Beregn middelværdien og spredningen vha. frekvenserne.

Øvelse 2.7

En gruppe gymnasieelever bliver spurgt hvor langt (i hele km) de har i skole. Svarene fordelte sig således:

4, 6, 3, 4, 2, 7, 3, 4, 5, 4, 4, 10, 3, 1, 1, 4, 6, 5, 3, 6.

- Lav en tabel med hyppigheder, frekvenser og kumulerede frekvenser for datasættet.
- Tegn et søjlediagram over fordelingen.
- Beregn middelværdien.

Øvelse 2.8

I en slikbutik bliver der solgt poser med blandet slik. En vejning af 25 af poserne giver disse værdier (i gram):

96,	96,	96,	97,	98,
98,	98,	98,	99,	99,
100,	100,	100,	100,	100,
100,	101,	102,	102,	103,
103,	103,	104,	105,	107.

- Bestem det udvidede kvartilsæt for fordelingen.
- Tegn et boksplot for fordelingen.

Øvelse 2.9

I en hotdogspisningskonkurrence opgør man hvor mange hotdogs deltagerne når at spise på 10 minutter. Tallene fordeler sig således:

6, 9, 8, 12, 9, 10, 8, 6, 9, 13, 7, 15.

- Bestem typetallet og variationsbredden.
- Bestem middelværdien og spredningen.
- Bestem det udvidede kvartilsæt.
- Afgør om fordelingen er højre- eller venstreskæv.
- Tegn et boksplot for fordelingen.

Øvelse 2.10

En biograf opgør i løbet af to uger hvor mange billetter der sælges om dagen til en bestemt actionfilm, A. De får tallene

412, 236, 341, 211, 127, 375, 273,
238, 354, 207, 199, 256, 213, 158.

- Bestem middelværdien og spredningen.
- Bestem det udvidede kvartilsæt.

For en anden film, B, giver samme optælling det udvidede kvartilsæt (180, 216, 232, 276, 367).

- Tegn i samme koordinatsystem boksplot for de to fordelinger.
- Sammenlign fordelingen af billetter for de to film vha. boksplottene.

Grupperet statistik

3

Man taler om grupperet statistik når de data man ser på, er arrangeret i intervaller. Dette kan f.eks. ske hvis der er tale om et meget stort datasæt, eller hvis man måler data med mange decimaler. Her vil man typisk have et meget stort antal forskellige observationer, og det giver derfor mening at gruppere dem i intervaller. Typisk vil intervallerne grænse op til hinanden; det er dog ikke strengt nødvendigt. Men intervallerne skal altid være adskilte – dvs. den samme værdi må ikke høre til flere forskellige intervaller.

I tabel 3.1 ses en stikprøve fra et firma der producerer poser med sukker. Tabellen viser en kontrolvejning af en stikprøve på 500 poser. Der er her tale om så mange tal at det ikke kan betale sig at liste alle de vejninger der ligger til grund for tabellen. Derfor har man i stedet opdelt de forskellige vægte i intervaller.

Når man ser på tabellen, kan man ikke umiddelbart se om en vægt på 850 g skal regnes med i det første eller det andet interval. Det kan derfor være en god ide at bruge intervalnotation for at beskrive om de vægte der ligger på grænserne skal regnes med det ene eller det andet sted.

Man kan også se at hyppighederne i dette tilfælde er nogle temmeligt store tal. De tilhørende frekvenser ser således ud:

Interval	Hyppighed, h	Frekvens, f	Kumuleret frekv., F
]800; 850]	11	2,2%	2,2%
]850; 900]	17	3,4%	5,6%
]900; 950]	53	10,6%	16,2%
]950; 1000]	208	41,6%	57,8%
]1000; 1050]	125	25,0%	82,8%
]1050; 1100]	86	17,2%	100,0%
I alt	500	100,0%	

Ud fra denne tabel, kan man bestemme *typeintervallet* som er det interval der har den største hyppighed. Typeintervallet er her]950; 1000].

3.1 Middelværdi og spredning

Middelværdien og (stikprøve-)spredningen kan ikke beregnes på samme måde som det blev gjort for den ugrupperede statistik. Det kan de ikke

Tabel 3.1: Stikprøve af vægten af sukkerposer.

Interval (i gram)	Antal
800-850	11
850-900	17
900-950	53
950-1000	208
1000-1050	125
1050-1100	86

fordi man ikke ved hvordan vægtene fordeles sig i de enkelte intervaller. De rå data der ligger til grund for tabellen, har man som sagt ikke.

Det man så gør i stedet, er at antage at vægtene ligger jævnt fordelt i intervallerne. Så kan man nemlig bruge intervallerens midtpunkter som enkelte observationer.

Definition 3.1

For et datasæt, der er grupperet i n intervaller, $]a_1; b_1]$, $]a_2; b_2]$, ..., $]a_n; b_n]$, som i alt indeholder N observationer, er middelværdien

$$\begin{aligned}\mu = \bar{x} &= \frac{m_1 \cdot h_1 + m_2 \cdot h_2 + \dots + m_n \cdot h_n}{N} \\ &= m_1 \cdot f_1 + m_2 \cdot f_2 + \dots + m_n \cdot f_n ,\end{aligned}$$

spredningen er

$$\begin{aligned}\sigma &= \sqrt{\frac{(m_1 - \mu)^2 \cdot h_1 + \dots + (m_n - \mu)^2 \cdot h_n}{N}} \\ &= \sqrt{(m_1 - \mu)^2 \cdot f_1 + \dots + (m_n - \mu)^2 \cdot f_n} ,\end{aligned}$$

og stikprøvespredningen er

$$s = \sqrt{\frac{(m_1 - \bar{x})^2 \cdot h_1 + \dots + (m_n - \bar{x})^2 \cdot h_n}{N - 1}} .$$

h_i er intervallets hyppighed, f_i er frekvensen, og m_i er intervallets midtpunkt, $m_i = \frac{a_i + b_i}{2}$.

For at beregne middelværdien for datasættet ovenfor tilføjer man en kolonne med intervalmidtpunktet:

Interval	Intervalmidtpunkt, m	Frekvens, f
]800; 850]	825	2,2%
]850; 900]	875	3,4%
]900; 950]	925	10,6%
]950; 1000]	975	41,6%
]1000; 1050]	1025	25,0%
]1050; 1100]	1075	17,2%

¹Her anvendes betegnelsen $\bar{x}$ for middelværdien da det drejer sig om en stikprøve og ikke hele populationen.

Middelværdien er så¹

$$\bar{x} = 825 \cdot 0,022 + 875 \cdot 0,034 + \dots + 1075 \cdot 0,172 = 992,7 .$$

Gennemsnitsvægten i tabellen er altså på 992,7 g.

3.2 Grafiske afbildninger

I dette afsnit gennemgås tre afbildninger for grupperede data:

- Histogrammer som svarer til de stolpediagrammer man kan tegne for ugrupperede data.
- Sumkurver som svarer til trappediagrammer og bl.a. kan anvendes til at bestemme kvartilsættet.
- Bokspot som er fuldstændigt magen til den tilsvarende afbildning for ugrupperede data.

Histogrammer

I et histogram afbilder man intervallerne frekvens som søjler. I modsætning til et søjlediagram kan man dog ikke lade søjlernes højde være afgjort af frekvensen. Hvis man gjorde det, ville brede intervaller få mere vægt i afbildningen end smalle intervaller, og det duer ikke.

I stedet lader man søjlernes *areal* svare til frekvensen, se figur 3.2.

Når man bruger arealet til at angive frekvensen er det nødvendigt at angive, hvor stort et areal, der svarer til en bestemt procentdel. Dette er illustreret på figuren hvor rektanglet i øverste højre hjørne viser hvor stort et areal der svarer til 5%.

Da det er arealet der angiver frekvensen, er der ikke brug for en andenakse, og den udelades derfor som regel.

Hvis det forholder sig sådan at alle intervallerne er lige brede, kan man dog lade højden svare til frekvensen. Mange CAS-værktøjer arbejder på denne måde. Men det er vigtigt at huske at så *skal* intervallerne være lige brede.

I dette tilfælde er intervallerne faktisk lige brede, dvs. det er tilladt at tegne histogrammet som på figur 3.3.

For et histogram er det altså vigtigt at huske at

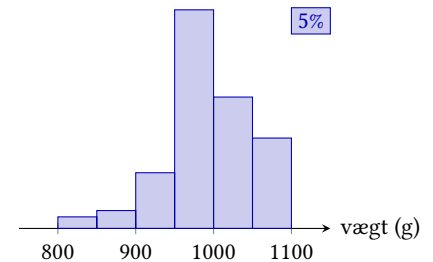
interval-frekvensen er *arealet* af den pågældende søjle – med mindre alle intervallerne er *lige brede*.

Sumkurver

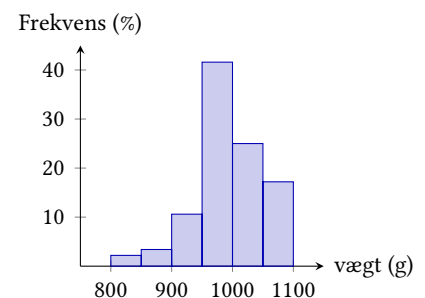
En sumkurve tegnes på baggrund af de kumulerede frekvenser. Kurven illustrerer hvor mange procent af datasættet der ligger under en bestemt værdi. Da kurven skal vise hvor mange procent der ligger *under* en given værdi, er det de *højre* intervalendepunkter der afsættes ud ad førsteaksen.

Man kan derfor tilføje en kolonne med intervalendepunkter til tabellen ovenfor:

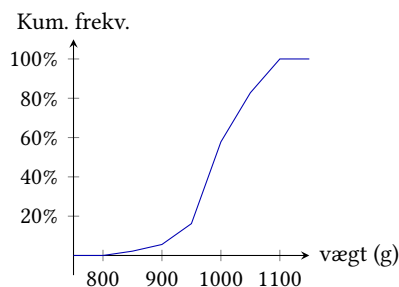
Interval	Højre intervalendepunkt	Kumuleret frekvens
]800; 850]	850	2,2%
]850; 900]	900	5,6%
]900; 950]	950	16,2%
]950; 1000]	1000	57,8%
]1000; 1050]	1050	82,8%
]1050; 1100]	1100	100,0%

Figur 3.2: Histogram over vægtfordelingen. Arealet angiver frekvensen.

Figur 3.3: Histogram over vægtfordelingen. Højden angiver frekvensen.

Figur 3.4: Sumkurve over vægtfordelingen.

Sumkurven tegnes derefter ved at afsætte de højre intervalendepunkter ud af førsteaksen og de kumulerede frekvenser ud ad andenaksen. De afsatte punkter forbindes derefter med linjestykker.

Da sumkurven angiver hvor mange procent der ligger under en given værdi, kan den f.eks. bruges til at undersøge hvor mange procent af poserne der vejer under 1025 g, eller hvad den maksimale vægt er for de 80% af poserne der vejer mindst. Det sidste kalder man *0,8-fraktilen* eller *80%-fraktilen*. Der gælder følgende definition:

Definition 3.2

For et statistisk talmateriale betegner p -fraktilen den værdi i observationssættet der har en kumuleret frekvens på p .

På figur 3.5 kan man se en aflæsning af 0,8-fraktilen. Man går ud fra 80% på andenaksen og aflæser den tilsvarende værdi på førsteaksen. Det aflæste tal 1044,4 viser at 80% af poserne i stikprøven vejer 1044,4 g eller mindre. Tilsvarende vejer 20% af poserne derfor 1044,4 g eller mere.

Figuren viser også en aflæsning af hvilken fraktil der svarer til en vægt på 1025 g. Her går man ud fra 1025 på førsteaksen og aflæser det tilsvarende tal på andenaksen. Det aflæste tal er 70,3%. Det betyder at 70,3% vejer under 1044,4 g, altså vil 29,7% af poserne veje mere end 1025 g.

Ud fra sumkurven definerer man også kvartilsættet.

Definition 3.3

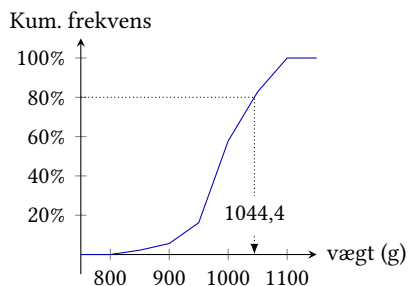
På en sumkurve for et givet statistisk materiale kan man aflæse kvartilsættet (Q_1 , Q_2 , Q_3).

1. *Nedre kvartil*, Q_1 er 25%-fraktilen.
2. *Medianen*, Q_2 er 50%-fraktilen.
3. *Øvre kvartil*, Q_3 er 75%-fraktilen.

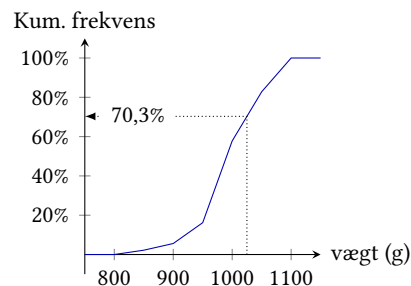
På figur 3.6 ses en aflæsning af kvartilsættet. Man går ud fra hhv. 25%, 50% og 75% på andenaksen og aflæser de tilsvarende værdier på førsteaksen. Her ser man, at kvartilsættet er

$$(960.6, 990.6, 1034.4) .$$

Figur 3.5: På figuren til venstre aflæses 0,8-fraktilen. Tallet viser at 80% af poserne vejer under 1044,4 g. Til højre aflæses ud for 1025 på førsteaksen. Tallet her viser at 70,3% af poserne vejer 1025 g eller mindre mindre.

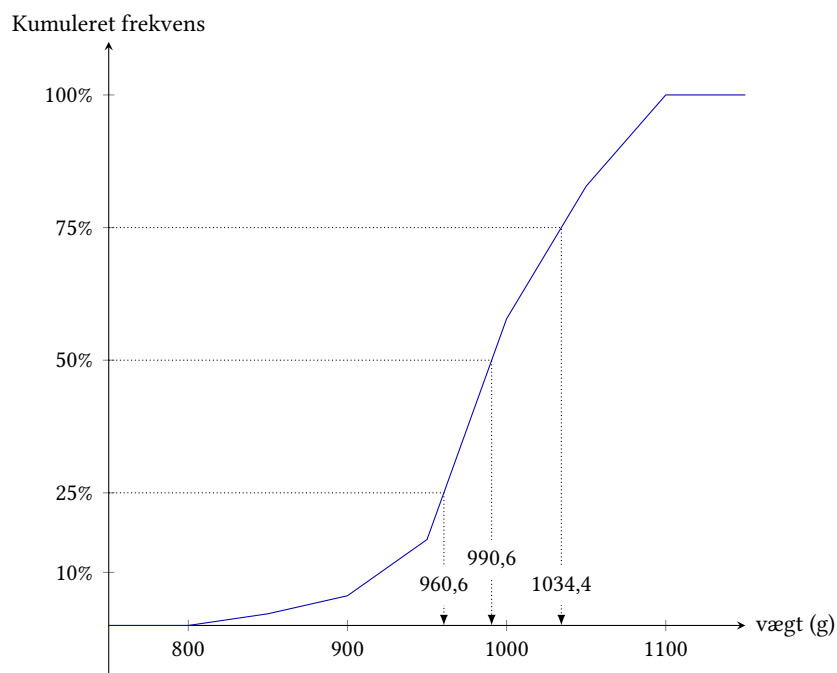

(a) Aflæsning af 0,8-fraktilen

(b) Hvor mange poser vejer under 1025 g?

Figur 3.6: Aflæsning af kvartilsættet på sumkurven for vægtfordelingen.

Disse tal viser, at

- 25% af poserne vejer 960,6 g eller mindre,
- 50% af poserne vejer 990,6 g eller mindre, og
- 75% af poserne vejer 1034,4 g eller mindre.

Boksplot

At tegne et boksplot for et grupperet datasæt er ikke anderledes end at tegne et boksplot for et ugrupperet datasæt. Der hvor de to ting adskiller sig er i, hvordan man skal finde kvartilsættet. Når først det er fundet så er fremgangsmåden fuldstændigt den samme.

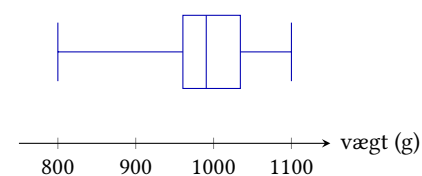
For vægtfordelingen der er set på ovenfor, var kvartilsættet

$$(960.6, 990.6, 1034.4) .$$

Den mindste værdi var 800 og den største 1100. Det udvidede kvartilsæt er altså

$$(800, 960.6, 990.6, 1034.4, 1100) ,$$

og et boksplot over denne fordeling vil derfor se ud som på figur 3.7.

Figur 3.7: Boksplot over vægtfordelingen.

3.3 Øvelser

Øvelse 3.1

I et firma bliver de ansatte spurgt om hvor lang tid de bruger på at komme på arbejde. Svarene fordeler sig således:

Tid (minutter)	Antal
0–10	8
10–20	14
20–30	12
30–40	9
40–50	7

- Bestem typeintervallet.
- Beregn middelværdien og spredningen.

Øvelse 3.2

I en atletikkonkurrence bliver der løbet et 100 m-løb. Deltagernes tider (i sekunder) er

18,1	15,3	14,3	14,6	11,1
16,4	13,7	13,4	13,1	15,0
15,2	14,7	16,5	13,6	14,6
13,4	15,6	13,7	16,4	12,3
14,9	14,6	12,9	14,7	14,1

- Gruppér data i intervaller med en bredde på 1 s, og lav en tabel med hyppigheder og frekvenser.
- Tegn et histogram over fordelingen.
- Beregn middelværdien vha. de rå data og ved hjælp af de grupperede data.
- Kommentér på forskellen.

Øvelse 3.3

En gartner måler højden af roserne i en park. Højderne fordeler sig som i følgende tabel:

Højde (cm)	Antal
10–15	21
15–20	57
20–25	65
25–30	43
30–35	17
35–40	2

- Bestem middelværdien.
- Tegn en sumkurve.
- Bestem kvartilsættet.

Øvelse 3.4

28 elever tager en matematiktest. Pointene fordeler sig som i tabellen:

Point	Antal elever
0–10	3
10–20	4
20–30	7
30–40	8
40–50	6

- Tegn en sumkurve og bestem kvartilsættet.
- Hvor stor en andel af eleverne fik mere end 35 point?
- Hvor mange point fik de bedste 20% af eleverne?

Lineær regression

4

Hvis man har målt en række sammenhørende værdier af to variable hvor den ene variabel afhænger af den anden, kan man i nogle tilfælde opstille en model over sammenhængen mellem de to variable.

Når man har et datasæt $(x_1, y_1), (x_2, y_2), \dots, (x_n, y_n)$ kan man prøve at modellere sammenhængen med en funktion f sådan at grafen for f kommer til at ligge så tæt på punkterne som muligt. Da der altid er måleusikkerhed forbundet med målinger af virkelige data, vil en sådan graf aldrig gå gennem alle punkterne. Afvigelsen mellem modellens y -værdi $\hat{y}_i = f(x_i)$ (også kaldet den *estimerede værdi*) og den målte y -værdi y_i kalder man *residualen*. For punktet (x_i, y_i) er residualen

$$r_i = y_i - \hat{y}_i .$$

En måde at bestemme funktionen på består i at finde den funktion f hvor residualerne samlet set bliver så små som muligt. Et mål for den samlede afvigelse er givet ved kvadratsummen af residualerne¹

$$SSE = r_1^2 + r_2^2 + \dots + r_n^2 .$$

Denne størrelse ønsker man så at minimere. Fordi man ser på kvadraterne af residualerne, kaldes metoden også for *mindste kvadraters metode*.

Hvis funktionen f nævnt ovenfor er en lineær funktion, $f(x) = ax + b$, finder man ved hjælp af metoden den rette linje der passer bedst på de n punkter $(x_1, y_1), (x_2, y_2), \dots, (x_n, y_n)$. Residualerne har så formen

$$r_i = y_i - (ax_i + b) .$$

Kvadratsummen SSE af residualerne bliver så

$$SSE = r_1^2 + r_2^2 + \dots + r_n^2 = \sum_{i=1}^n (y_i - ax_i - b)^2 . \quad (4.1)$$

Den rette linje $y = ax + b$ vi søger, er så den linje hvor kvadratsummen SSE er mindst mulig.

Det viser sig at tallene a og b for denne linje kan beregnes på følgende måde:

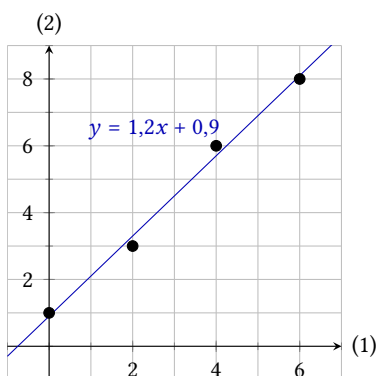
¹SSE er en forkortelse for »sum of squares of errors of prediction«, altså kvadratsummen af fejlene/afvigelserne, dvs. residualerne.

Tabel 4.1: Sammenhørende målte værdier af x og y .

x	y
0	1
2	3
4	6
6	8

Tabel 4.2: x , y , $x \cdot y$ og x^2 . Den nederste række viser gennemsnittene.

x	y	$x \cdot y$	x^2
0	1	0	0
2	3	6	4
4	6	24	16
6	8	48	36
$\bar{x}$	$\bar{y}$	$\bar{x \cdot y}$	$\bar{x^2}$
3	4,5	19,5	14

Figur 4.3: Den bedste rette linje gennem de 4 punkter.

Sætning 4.1

For datapunkterne $(x_1, y_1), (x_2, y_2), \dots, (x_n, y_n)$ findes den bedste rette linje $y = ax + b$, hvor

$$a = \frac{\overline{x \cdot y} - \bar{x} \cdot \bar{y}}{\overline{x^2} - \bar{x}^2},$$

og

$$b = \bar{y} - a \cdot \bar{x}.$$

I denne sætning er $\bar{x}$ gennemsnittet af x -værdierne, $\bar{y}$ er gennemsnittet af y -værdierne, $\bar{x \cdot y}$ er gennemsnittet af $x \cdot y$, osv.

Eksempel 4.2 Tabel 4.1 viser sammenhørende værdier af den uafhængige variabel x og den afhængige variabel y . For at kunne bruge formlerne skal man bruge en række gennemsnit. Disse er beregnet i tabel 4.2.

Man kan nu beregne

$$a = \frac{\overline{x \cdot y} - \bar{x} \cdot \bar{y}}{\overline{x^2} - \bar{x}^2} = \frac{19,5 - 3 \cdot 4,5}{14 - 3^2} = 1,2.$$

og

$$b = \bar{y} - a \cdot \bar{x} = 4,5 - 1,2 \cdot 3 = 0,9.$$

Den bedste rette linje har derfor ligningen

$$y = 1,2x + 0,9.$$

Punkterne og linjen kan ses på figur 4.3.

Som det måske fremgår af eksemplet, kan det hurtigt blive besværligt at beregne den bedste rette linje vha. formlerne i sætning 4.1. Heldigvis er metoden indbygget i de fleste CAS-værktøjer, så man kan nøjes med at indtaste punkterne og få værktøjet til at beregne ligningen.

Bevis for formlerne

For at kunne bevise formlerne i sætning 4.1 er det nødvendigt at vide hvornår en kvadratsum antager sit minimum:

Sætning 4.3

Kvadratsummen $q(c) = \sum_{i=1}^n (z_i - c)^2$ antager sit minimum, når $c = \bar{z}$.

Bevis

Man har kvadratsummen

$$q(c) = \sum_{i=1}^n (z_i - c)^2.$$

$q(c)$ er altså en funktion af c som er givet ved

$$q(c) = (z_1 - c)^2 + (z_2 - c)^2 + \dots + (z_n - c)^2.$$

Man kan nu omskrive udtrykket for $q(c)$ på følgende måde,²

$$\begin{aligned} q(c) &= \sum_{i=1}^n (z_i - c)^2 \\ &= \sum_{i=1}^n (z_i^2 + c^2 - 2z_i c) \\ &= nc^2 - \left(2 \sum_{i=1}^n z_i \right) c + \sum_{i=1}^n z_i^2 \\ &= nc^2 - (2n\bar{z})c + \sum_{i=1}^n z_i^2. \end{aligned}$$

$q(c)$ er altså et andengradspolynomium i c . Et andengradspolynomium $y = Ac^2 + Bc + C$ hvor $A > 0$, antager sit minimum i toppunktet, og her er $c = -\frac{B}{2A}$.

I $q(c) = nc^2 - (2n\bar{z})c + \sum_{i=1}^n z_i^2$ er koefficienterne

$$A = n, \quad B = -2n\bar{z} \quad \text{og} \quad C = \sum_{i=1}^n z_i^2.$$

$q(c)$ antager sit derfor sit minimum når

$$c = -\frac{-2n\bar{z}}{2n} = \bar{z}. \quad \blacksquare$$

Af sætning 4.3 får man umiddelbart at S er mindst når³

$$b = \overline{y - ax} = \bar{y} - a \cdot \bar{x}. \quad (4.2)$$

Man har altså nu et udtryk for den rette linjes skæring med andenaksen. For at finde et udtryk for hældningskoefficienten a indsættes udtrykket (4.2) i udtrykket for kvadratsummen SSE fra (4.1):

$$\begin{aligned} SSE &= \sum_{i=1}^n (y_i - ax_i - b)^2 \\ &= \sum_{i=1}^n (y_i - ax_i - \bar{y} + a\bar{x})^2 \\ &= \sum_{i=1}^n ((y_i - \bar{y}) - a(x_i - \bar{x}))^2 \\ &= \left(\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \right) a^2 - \left(2 \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y}) \right) a + \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2. \end{aligned}$$

Dette er et andengradspolynomium i a som antager sit minimum hvor

$$a = -\frac{-2 \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{2 \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2} = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}.$$

Man kan vha. en del udregning vise at denne brøk kan skrives som

$$a = \frac{\sum_{i=1}^n x_i y_i - n \cdot \bar{x} \cdot \bar{y}}{\sum_{i=1}^n x_i^2 - n \cdot \bar{x}^2}$$

hvilket igen kan reduceres så man får formlerne i sætning 4.1.

²Undervejs benyttes at $\sum_{i=1}^n c^2 = nc^2$, og at

$$\sum_{i=1}^n z_i = n\bar{z}.$$

³Man sætter $z_i = y_i - ax_i$ og $c = b$ i udtrykket i sætningen.

4.1 Forklaringsgrad

Man kan altid beregne den bedste rette linje vha. formlerne i sætning 4.1, men det er selvfølgelig ingen garanti for at punkterne rent faktisk ligger på nogenlunde på en linje. Man har derfor fundet på et mål for hvor godt den fundne linje passer på datapunkterne, den såkaldte *forklaringsgrad*.

Hvis der slet ingen sammenhæng er mellem x og y i datapunkterne, så kan man forvente at alle y -værdierne varierer omkring gennemsnittet $\bar{y}$ uafhængigt af x -værdien. Dette giver en kvadratsum på forskellen mellem den målte y -værdi og den forventede y -værdi (som her er $\bar{y}$) på

$$S_{yy} = \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2 .$$

S_{yy} er altså kvadratsummen på afvigelserne når man antager at der slet ingen sammenhæng er mellem x og y .

Men i virkeligheden forventer man en sammenhæng mellem x og y , og i dette tilfælde kan afvigelserne beskrives ved kvadratsummen SSE som er kvadratsummen på afvigelserne når man modellerer de givne data med en lineær funktion. Denne vil være mindre end S_{yy} . Man beregner så forklaringsgraden som

$$R^2 = \frac{S_{yy} - SSE}{S_{yy}} .$$

Tallet R^2 viser altså hvor mange procent SSE er mindre end S_{yy} . Hvis SSE er meget lille i forhold til S_{yy} vil dette tal ligge tæt på 1, mens det vil ligge tæt på 0 når SSE er næsten lige så stor som S_{yy} , dvs. når den lineære funktion ikke ligger meget tættere på punkterne end hvis man blot så på et rent gennemsnit af y -værdierne.

Forklaringsgraden er et udmærket mål for hvor godt linjen passer på de givne punkter, men den kan ikke stå alene. Når man foretager lineær regression for at finde den bedste rette linje, kan man gøre det uden at tegne grafen. Man kan sådan set nøjes med at få et CAS-værktøj til at beregne linjens ligning og forklaringsgraden R^2 . Forklaringsgraden kan så bruges til at afgøre, om det er fornuftigt at modellere sammenhængen med en ret linje.

I praksis er det dog altid fornuftigt at tegne grafen, for det viser sig at man kan få den samme rette linje og forklaringsgrad ud fra vidt forskellige data.

Statistikerens Francis Anscombe beskrev i en artikel i 1973 fire forskellige datasæt som havde den samme regressionsligning og forklaringsgrad, men så vidt forskellige ud.[1] De fire datasæt kan ses i tabel 4.4.

Indsætter man de fire datasæt i hver deres koordinatsystem, får man billedet på figur 4.5. Det ses tydeligt at de fire datasæt er udtryk for vidt forskellige fordelinger. Det første datasæt ser ud til nogenlunde at kunne modelleres med en ret linje. Punkterne ligger i hvert fald nogenlunde tilfældigt omkring linjen. Det næste datasæt (øverst til højre) viser en tydelig sammenhæng – men den er bestemt ikke lineær. De sidste to datasæt har et enkelt punkt der ligger helt anderledes end alle de andre (en outlier).

x	y	x	y	x	y	x	y
4	4,26	4	3,1	4	5,39	8	6,58
5	5,68	5	4,74	5	5,73	8	5,76
6	7,24	6	6,13	6	6,08	8	7,71
7	4,82	7	7,26	7	6,42	8	8,84
8	6,95	8	8,14	8	6,77	8	8,47
9	8,81	9	8,77	9	7,11	8	7,04
10	8,04	10	9,14	10	7,46	8	5,25
11	8,33	11	9,26	11	7,81	8	5,56
12	10,84	12	9,13	12	8,15	8	7,91
13	7,58	13	8,74	13	12,74	8	6,89
14	9,96	14	8,1	14	8,84	19	12,5

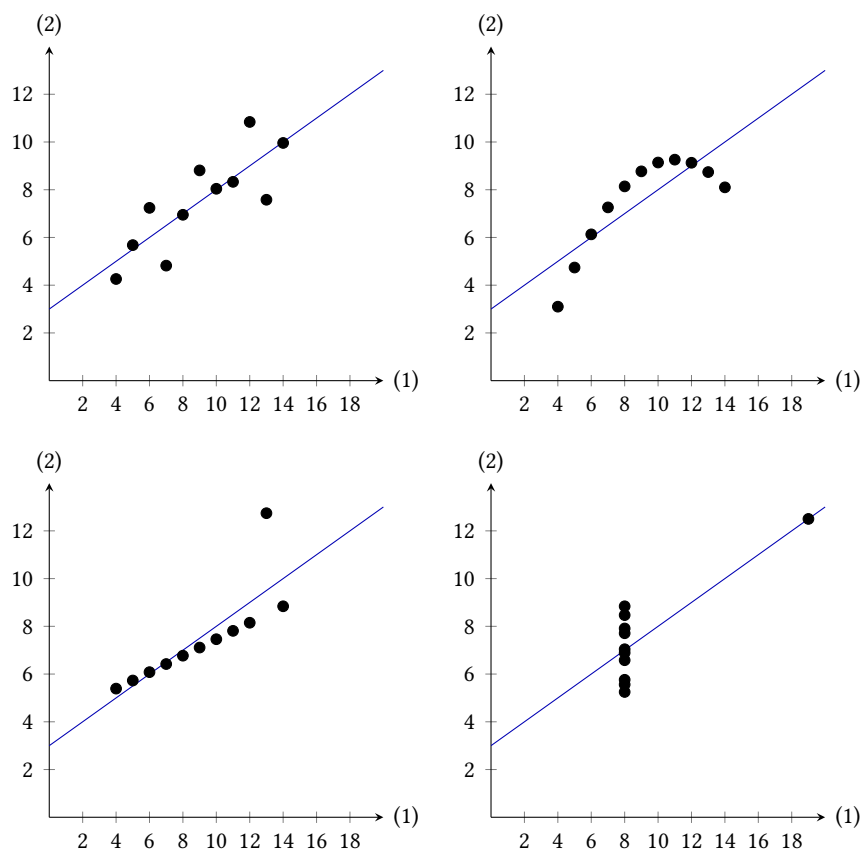
Tabel 4.4: Anscombes fire datasæt. Fra [1].

På trods af deres forskellighed har de alle den samme regressionslinje og forklaringsgrad, nemlig

$$y = 0,50 \cdot x + 3,00, \quad R^2 = 0,67.$$

Forklaringsgraden alene er altså ikke tilstrækkelig til at afgøre om en lineær model passer »godt« på de givne data. Det er derfor en god ide at tegne grafen så man kan få et overblik over hvordan punkterne fordeles sig, før man evt. foretager lineær regression.

I det tilfælde hvor et enkelt punkt ligger helt anderledes end de andre,

Figur 4.5: Anscombes fire datasæt afbildet i hver deres koordinatsystem. Her ses det tydeligt at det drejer sig om vidt forskellige sammenhænge.

giver det god mening at undersøge dette punkt grundigere. Kunne det evt. være resultatet af en fejlmåling? Og hvis grafen krummer på en karakteristisk måde, kunne det måske være at man skulle anvende en helt anden regressionstype.

4.2 Residualplot og residualspredning

Når nu forklaringsgraden ikke kan bruges som objektivt mål, giver det altså god mening at undersøge grafen. Men det kan være svært at se med det blotte øje om punkterne ligger tæt på grafen eller om der er en karakteristisk afvigelse mellem punkterne og linjen.

Man bør derfor altid kigge på residualplottet, dvs. et plot af residualerne som funktion af de tilhørende x -værdier. Disse skal helst være små i forhold til de målte y -værdier, og de må ikke udvise noget karakteristisk mønster.

Men man kan faktisk sige noget mere end det. Hvis der er en lineær sammenhæng i dataene så vil afvigelserne (dvs. residualerne) være udtryk for måleusikkerhed. Man kan derfor lave statistik på residualerne for at undersøge dette.

Når man foretager lineær regression, bliver residualerne

$$r_i = y_i - ax_i - b ,$$

dvs. gennemsnittet af residualerne er

$$\bar{r} = \bar{y} - a\bar{x} - b .$$

Men da $b = \bar{y} - a\bar{x}$, bliver $\bar{r} = 0$. Gennemsnittet af residualerne er altså 0.

Spredningen af residualerne kan estimeres vha. den såkaldte residualspredning. Den beregnes på følgende måde:

Definition 4.4

Hvis en række datapunkter $(x_1; y_1), \dots, (x_n; y_n)$ modelleres med den rette linje $y = a \cdot x + b$, er *residualspredningen* givet ved

$$s = \sqrt{\frac{SSE}{n-2}} = \sqrt{\frac{r_1^2 + r_2^2 + \dots + r_n^2}{n-2}} ,$$

hvor $r_1, r_2, \dots, r_n$ er residualerne.

Det viser sig at måleusikkerheder typisk er normalfordelte. Hvis data kan modelleres fornuftigt med en lineær model, skal residualerne være normalfordelte med middelværdi 0 og spredning s . [3]

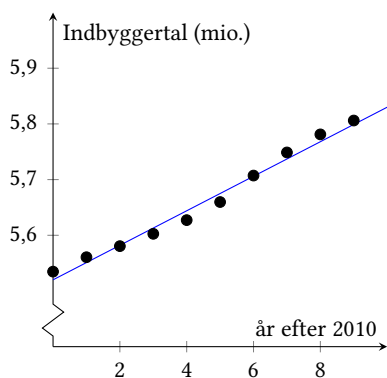
Eksempel 4.5 Tabel 4.6 viser Danmarks indbyggertal i årene 2010–2019. Hvis man foretager lineær regression på disse data, får man grafen på figur 4.7. Regressionsligningen er

$$y = 0,031x + 5,520 ,$$

hvor x er antal år efter 2010, og y er indbyggertallet i mio.

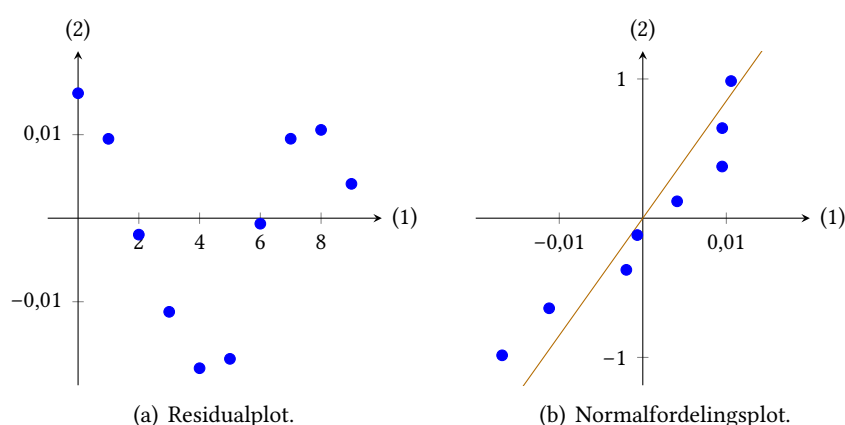
Tabel 4.6: Danmarks indbyggertal 2010–2019. [4]

Årstal	Indbyggertal
2010	5 534 738
2011	5 560 628
2012	5 580 516
2013	5 602 628
2014	5 627 235
2015	5 659 715
2016	5 707 251
2017	5 748 769
2018	5 781 190
2019	5 806 081

Figur 4.7: Regression over Danmarks indbyggertal 2010–2019.

Figur 4.8: Residualplot og normalfordelingsplot over residualerne ved lineær regression over Danmarks indbyggertal 2010–2019.

Forklaringsgraden og residualspredningen kan beregnes til

$$R^2 = 0,985 \quad \text{og} \quad s = 0,013 .$$

Forklaringsgraden viser at punkterne ligger ganske tæt på den rette linje, og residualspredningen er lille set i forhold til y -værdierne der alle ligger mellem 5 og 6.

Figur 4.8 viser residualplottet og et kvartilplot over residualerne. Ud fra residualplottet kan man argumentere for at der muligvis er et mønster i residualerne, men uden flere data kan man lige så vel argumentere for at residualerne svinger tilfældigt.

Kvartilplottet viser til gengæld at residualerne er nogenlunde normalfordelte da punkterne ligger tæt på den rette linje. Samlet set kan man ud fra de to parametre, grafen, samt de to plots på figur 4.8 argumentere for at Danmarks indbyggertal i den givne periode udmærket kan beskrives ved en lineær model.

4.3 Konfidensintervaller

Hvis det er rimeligt at beskrive data med en lineær model, er den beregnede hældningskoefficient og skæring med andenaksen et estimat for de virkelige værdier i den bagvedliggende model. I denne sammenhæng skelner man mellem de virkelige værdier for de to parametre a og b og de estimerede tal $\hat{a}$ og $\hat{b}$ som er beregnet ud fra stikprøven.

Man er typisk interesseret i at finde ud af hvor godt estimatet egentlig er. Man kan derfor beregne et såkaldt *konfidensinterval* for hældningskoefficienten a som den med en hvis procentdels sandsynlighed vil ligge i. Ofte beregner man det såkaldte 95% konfidensinterval: Hvis dataene er udtryk for en stikprøve fra en bagvedliggende lineær model, vil 95% af de hældningskoefficienter man beregner på baggrund af en stikprøve ligge i dette interval. Man kan derfor med nogenlunde rimelighed påstå at 95% konfidensintervallet angiver hvor den »rigtige« hældningskoefficient med 95% sikkerhed befinder sig.

Idet måleusikkerheder forventes at være normalfordelte, kan man udlede at de hældningskoefficienter man kan beregne ud fra stikprøver, er

normalfordelte med middelværdi a og spredning

$$\sigma_a = \frac{\sigma}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}} = \frac{\sigma}{\sqrt{S_{xx}}}$$

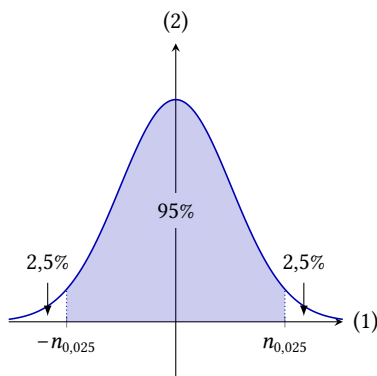
hvor σ er den teoretiske spredning af residualerne. Man kan finde et såkaldt 95% konfidensinterval ved at beregne intervalgrænserne

$$a \pm n_{0,025} \cdot \frac{\sigma}{\sqrt{S_{xx}}}$$

Tallet $n_{0,025}$ er den værdi som 2,5% af standardnormalfordelingen (dvs. med $\mu = 0$, $\sigma = 1$) ligger over. Dvs. 95% af normalfordelingen ligger mellem $\pm n_{0,025}$ (se figur 4.9). Da normalfordelingen skalerer pænt, ligger 95% af en hvilken som helst normalfordeling altså mellem de to værdier $\mu \pm n_{0,025} \cdot \sigma$.

95% af de mulige stikprøver vil altså resultere i en estimeret værdi $\hat{a}$ der ligger mellem grænserne

$$a \pm 1,96 \cdot \frac{\sigma}{\sqrt{S_{xx}}}$$

Figur 4.9: For standardnormalfordelingen ligger 95% af fordelingen mellem $\pm n_{0,025}$.

⁴ t -fordelingen er en fordeling man finder når man undersøger normalfordelte data på baggrund af en middelværdi og en spredning som er estimeret ud fra en stikprøve.[6]

Problemet er nu at man hverken kender den teoretiske residualspredding σ eller den sande værdi af a , men kun den estimerede residualspredding s og den estimerede hældning $\hat{a}$. Og når man bruger denne estimerede spredning, er de estimerede $\hat{a}$ -værdier ikke længere normalfordelte – de fordeler sig derimod efter den såkaldte t -fordeling.⁴ Den estimerede spredning for a bliver[7]

$$s_a = \frac{s}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}} = \frac{s}{\sqrt{S_{xx}}}$$

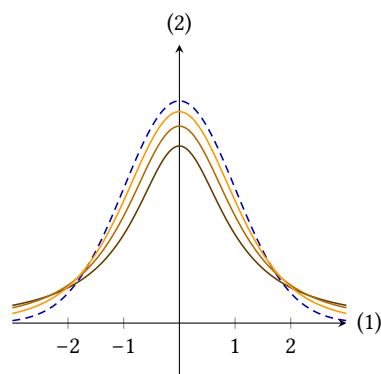
hvor s er den estimerede residualspredding.

Størrelsen $\hat{a}$ er som nævnt t -fordelt. t -fordelingen er den fordeling man finder hvis man kigger på fordelingen af en normalfordelt parameter der er estimeret ud fra en stikprøve. Idet man kun kender en stikprøve og ikke hele det underliggende datasæt, får man en frekvensfordeling der ligner normalfordelingen, men med »tykkere haler« fordi en større procentdel af de målte værdier vil ligge længere væk fra middelværdien når middelværdi og spredning kun er estimeret.

Ydermere vil t -fordelingen afhænge af hvor stor stikprøven er – det såkaldte antal *frihedsgrader*. Som man kan se på figur 4.10 vil t -fordelingen komme tættere og tættere på normalfordelingen jo flere frihedsgrader der er, dvs. jo større stikprøven er. Det skyldes at jo flere data man har, jo tættere vil den estimerede middelværdi og spredning ligge på de rigtige værdier – og den estimerede fordeling vil så ligge tættere på den teoretiske normalfordeling.

Har man n datapunkter vil man så kunne beregne et 95% konfidensinterval for parameteren a som er

$$\hat{a} \pm t_{0,025} \cdot \frac{s}{\sqrt{S_{xx}}}$$

Figur 4.10: Graferne for standardnormalfordelingen (stiplet) og t -fordelingen med hhv. 1, 2 og 5 frihedsgrader.

hvor $t_{0,025}$ svarer til tallet $n_{0,025}$, men for t -fordelingen med $n - 2$ frihedsgrader.

På samme måde kan man i øvrigt bestemme et konfidensinterval for parameteren b (linjens skæring med andenaksen). Her finder man konfidensintervallet[7]

$$\hat{b} \pm t_{0,025} \cdot \frac{s}{\sqrt{n}},$$

hvor s er den estimerede residualspreddning, og n er antallet af datapunkter.

Alle argumenterne ovenfor kan samles i denne sætning:

Sætning 4.6

Hvis man foretager lineær regression på et datasæt, kan man bestemme $(1 - \alpha)$ -konfidensintervaller for parametrene a og b i den lineære model $y = ax + b$ som

$$\hat{a} \pm t_{\alpha/2} \cdot \frac{s}{\sqrt{S_{xx}}},$$

og

$$\hat{b} \pm t_{\alpha/2} \cdot \frac{s}{\sqrt{n}}.$$

Tallet α i sætningen ovenfor er 5% (dvs. 0,05) for et 95% konfidensinterval, 1% (dvs. 0,01) for et 99% konfidensinterval, osv.

4.4 Andre typer regression

Sammenhængen mellem x og y i et datasæt $(x_1, y_1), \dots, (x_n, y_n)$ er ikke nødvendigvis lineær. Der kunne for eksempel også være tale om en potens-, en eksponentiel eller en polynomiel sammenhæng.

Potens- og eksponentiel regression foretages af de fleste programmer ved at transformere datasættet og derefter lave lineær regression på de transformerede data. Hvis sammenhængen mellem x og y er eksponentiel, har man nemlig

$$\begin{aligned} y &= b \cdot a^x \\ \log(y) &= \log(b \cdot a^x) \\ \log(y) &= \log(a) \cdot x + \log(b), \end{aligned}$$

dvs. hvis sammenhængen mellem x og y er eksponentiel, så vil sammenhængen mellem x og $\log(y)$ være lineær. Man kan derfor lave lineær regression på datasættet $(x_1, \log(y_1)), \dots, (x_n, \log(y_n))$. Herved finder man $\log(a)$ og $\log(b)$ hvorefter man kan transformere tilbage til a og b .

Man kan tilsvarende transformere en potenssammenhæng til en lineær sammenhæng ved at tage en logaritme til både x - og y -værdierne i datasættet.

Pointen er her at hvis man foretager regression på baggrund af transformerede data, vil R^2 også være beregnet på baggrund af transformerede data. Man skal altså her være ekstra forsigtig med fortolkningen, og det er derfor vigtigt at man også kigger på både grafen og residualplottet.

4.5 Øvelser

Øvelse 4.1

Man har målt disse sammenhørende værdier af to variable x og y :

x :	1	3	4	6	7
y :	14	12	10	7	6

- a) Bestem den bedste rette linje vha. formlerne i sætning 4.1.

Øvelse 4.2

Tabellen herunder viser antallet af studenter (i tusinder) der gennemførte stx i det pågældende årstal.

År	Antal studenter (tusinder)
2010	118
2011	125
2012	132
2013	140
2014	148
2015	155
2016	161

Udviklingen kan modelleres med en lineær model $f(x) = ax + b$, hvor x er antal år efter 2010 og $f(x)$ er antal studenter (målt i tusinder).

- Bestem tallene a og b vha. lineær regression.
- Tegn residualplottet.
- Beregn residualspreddingen.
- Tyder residualplottet på at det er en god model?

Øvelse 4.3

- Lav et kvartilplot over residualerne fra øvelse 4.2.
- Er residualerne tilnærmelsesvis normalfordelte med spredning lig residualspreddingen?

Øvelse 4.4

Tabellen herunder viser antallet af ledige danskere (i tusinder) i det pågældende årstal.

År	Antal ledige (tusinder)
2011	229
2012	212
2013	201
2014	198
2015	178
2016	174
2017	157

Udviklingen kan modelleres med en lineær model $f(x) = ax + b$, hvor x er antal år efter 2011 og $f(x)$ er antal ledige (målt i tusinder).

- Bestem tallene a og b vha. lineær regression.
- Lav et kvartilplot over residualerne, og brug dette til at afgøre om der er tale om en god model.
- Bestem 95% konfidensintervallet for a .
- Hvor mange ledige danskere er der i 2025 hvis denne udvikling fortsætter?

Bibliografi

- [1] F. J. Anscombe. »Graphs in Statistical Analysis«. I: *The American Statistician* 27.1 (feb. 1973), s. 17–21.
- [2] Dan Bobkoff. *A magazine once polled millions on the presidential election – and got the results dead wrong*. Business Insider. 23. aug. 2016. URL: <http://nordic.businessinsider.com/magazines-presidential-poll-was-dead-wrong-2016-8> (bes. 07.06.2018).
- [3] Per Bruun Brockhoff, Claus Thorn Ekstrøm og Ernst Hansen. »Lineær regression – lidt mere tekniske betragtninger om R^2 og et godt alternativ«. I: *LMFK-bladet* nr. 2 (2017).
- [4] Danmarks Statistik. *FOLK2: Folketal 1. januar efter køn, alder, herkomst, oprindelsesland og statsborgerskab*. URL: <https://statistikbanken.dk>.
- [5] Dominic Lusinchi. »‘President’ Landon and the 1936 Literary Digest Poll: Were Automobile and Telephone Owners to Blame?« I: *Social Science History* 36.1 (2012), s. 23–54.
- [6] Christian Walck. *Hand-book on statistical distributions for experimentalists*. University of Stockholm, 10. sep. 2007.
- [7] Thomas H. Wonnacott og Ronald J. Wonnacott. *Introductory Statistics for Business and Economics*. 2. udg. John Wiley & Sons, Inc., 1977.